

Nedělní úvaha (kázání) na text knihy Genesis

v Lysé nad Labem, 23. neděli církevního mezidobí, 6. září 2020

Cesta Chámova je prokleta

Synové Noeho, kteří vyšli z archy, byli Šém, Chám a Jefet; Chám je otec Kenaanův. Tito tři jsou synové Noeho; podle nich se rozdělila celá země. I začal Noe obdělávat půdu a vysadil vinici. Napil se pak vína, opil se a odkryl uprostřed svého stanu. Chám, otec Kenaanův, spatřil svého otce obnaženého a pověděl to venku oběma svým bratřím. Ale Šém a Jefet vzali plášť, vložili si jej na ramena a jdouce pozpátku přikryli nahotu svého otce. Tvář měli odvrácenou, takže nahotu svého otce nespatri. Když Noe procitl z opojení a zvěděl, co mu provedl jeho nejmladší syn, řekl: „Proklet buď Kenaan, ať je nejbídnějším otrokem svých bratří!“ Dále řekl: „Požehnán buď Hospodin, Bůh Šémův. Kéž Bůh Jefetovi dopřeje bydlieť v stanech Šémových.

(Bible, 1. kniha Mojžíšova, 9. kapitola)

Opilý Noe, GIOVANNI BATTISTA LANGETTI (1670), v soukromé sbírce

Vhodné je doplnit i četbou Kristových slov z Janova evangelia (J 15,1-9) či slovy apoštola Pavla z jeho listů do Filip a Kolos (Ef 5,15-20Ko 3,15-16a).

Opilý praotec a vše, co se tu líčí, to je jedna velká ostuda. A Bůh k tomu mlčí. On ostatně mlčí často, většinou právě když si myslíme, že už by s tím měl něco udělat. Tentokrát to ovšem není mlčení, jaké jsme zaznamenali nedávno v příběhu mocného a bezcitného vraha Lámecha. Tam bylo Boží mlčení projevem nejtvrďšího soudu, koncem komunikace mezi člověkem a Bohem, ztrátou poslední naděje. Tentokrát je to spíš mlčení vyčkávavé. To, co se v našem dnešním příběhu stalo, co člověk provedl, je v lidských silách napravit, uvést do správných kolejí. A tak se nakonec Božího slova dočkáme. Ale nepředbíhejme.

Noe se opil. A obnažil, tedy exhiboval, předváděl se nahatý na veřejnosti (stan je v tomto smyslu nomádský veřejný prostor). A nějak při tom trapasu figurovali i Noeho synové; zkrátka, na první pohled to má celé až jistý humorný nádech. Podobné příběhy lidé rádi pobaveně poslouchají, dnes navíc i chápavě pokývají hlavou a utrousí poznámku, že o nic nejde. A dost možná přidají i vlastní historku o tom, kdy co v opilosti provedli oni nebo jejich známí. Ostatně zábavná vyprávění hereckých celebrit na podobných trapasech často stojí. Ale dnes nacházíme podobné vyprávění i v Bibli. Proč? Skrývá se v dnešní opilecké historce snad nějaké poučení?? Asi tušíte, že ano. Ale začněme od začátku.

Noe a jeho rodina prošli na své Arše potopou, poděkovali Bohu za záchranu, přijali nové požehnání a smlouvu se znamením duhy, pečeti smíření. Ten příběh známe. Jenže! Nemělo ono to skončit trochu jinak? V mezopotámské literární předloze příběhu o potopě se Noeho protějšek, hrdina potopy Utnapisštim, stane nesmrtelným nebešťanem, je přijat mezi bohy. Noe naopak zůstává pozemšťanem, mužem půdy, nestává se bohem, žádné přijetí na nebesa se nekoná, chybí aplaus i ovace hlavnímu hrdinovi. Ba nepřichází ani očekávaná rehabilitace lidského druhu, žádný návrat do ráje, Boží objetí a slzy dojetí, hmatatelný výsledek Noeho poslušnosti a charakteru. Noe není ani velkým vítězem ani obětujícím se hrdinou, jeho potomci mu nestaví sochy, Noeho příklad je nikam neposunul, ba neváhají jej zesměšňovat. Příběh tak vlastně nemá žádnou variantu očekávaného velkého happyendu.

Vlastně se ani nedivím, že je to Noemu málo. Myslím, že se cítí podvedený, nedoceněný. Sice přežil potopu a dostal novou šanci, ale přesto má pocit, že by si za svou důvěru v Hospodina, za svou poslušnost, zasloužil víc. Lepší ocenění. Lepší místo. Už jeho otec do něj vkládal velké naděje. Prý v něm opět lidstvo odpočine od lopotného živobytí a navrátí se do rajskeho nicnedělání. Ach ti rodiče, jak ty jejich ambice dokáží dětem zkazit život. Vzpomeňme na Kaina, maminčino zlatíčko. A Noe se navíc oproti Kainovi tak moc snažil! A vlastně ani nic nepokazil! Na slovo Boha poslouchal! A co z toho má? Ještě že Noe není Kain. Naštěstí. Nenaplněné ambice jej nevedou k vymáhání domnělého práva silou. Už jsme si říkali, že Noe není žádný zuřivec. Je to spíš takový nerozhodný trouba. Na té lodi pobýval zatraceně dlouho, než se rozhoupal k novým začátkům, tekli nám z toho jako čtenářům už trochu nervy. Noe je zkrátka pomalejší, potřebuje hodně instrukcí a tak trochu dohled. Nicméně je také jediný přeživší (tedy spolu s rodinou), jediný Bohu věrný a s Bohem chodící. A teď si má docela obyčejně vyhrnout rukávy a pustit se do nekonečné práce, do obnovy a rekultivace světa? Noe se nebouří, nevzpírá, nesabotuje, jen je asi zklamaný a sebelitostivý. Čekal teplé místečko, vyšší postavení, možná i místo ve vedení či jiné ocenění zásluh. A ono nic. A protože nemá Noe zuřivou letoru, začne utápět zklamání v alkoholu.

Člověk to má v sobě. Touhu po ráji, po nesmrtelnosti, po super-schopnostech, zkrátka po ocenění vlastní výjimečnosti. Noe není jiný. A když se návrat do ráje navzdory očekávání nekoná, pokusí se o takový návrat Noe alespoň pocitově. Chce zažít rajský pocit. Vzpomene si na Boha, toho nebeského "zahradníka", i na veškeré jím vysázené rostliny v Ráji a pokusí se alespoň o podobné zahradničení zde na zemi. A tak se Noe stane prvním biblickým pěstitelům vína, prvním vinařem. Víno se však neukázalo věcí nebeskou, ale ryze pozemskou. A nebyla v něm jen radost, a už vůbec ne pravda, obsahovalo spíše klam a zapomnění. Pil Noe, aby zapomněl, čím že mohl být, pil, až měl pocit, jako by byl v ráji, jako by byl samotný bůh. Pil Noe,

až se opil, ba obnažil a to nikoli ve skrytu, ale na veřejnosti. (To je paradox chlastu.) To co jej mělo pozvedat k výšinám, ukázalo jeho přízemnost. Tam kde měla zářit jeho otcovská moudrost, září nyní leda tak jeho holá zadnice. Je opilý a nahý – tedy úplný opak všemohoucího Boha – je nechráněný, nemohoucí, bezbranný vůči všemu co přijde. Náhle je vydán zneuctění a hanbě. Nemá věci pod kontrolou. Je namol.

Mladší syn Chám zneužil otcovy indispozice. Nevíme, co přesně Noemu udělal, možná opravdu zůstalo jen u *spatření*, ačkoli Bible říká, že Noe hned po procitnutí bez dalších informací *pozná*, že *mu Chám něco učinil*. Proto se od pradávných výkladů předpokládá, že došlo i k incestu, pohlavnímu zneužití. Pokud tomu tak bylo, neposouvá to příběh na jinou rovinu. Při podobném vývoji událostí nejde o sexualitu. Jde o demonstraci moci a nadřazenosti. Jako ve vězeňských subkulturách, jako v Sodomě a Gomoře. Jde stále o to samé. Chám projevuje svoji dominanci. Zneužívá otcovy slabosti. A byť by to bylo pouhé vydírání, shromažďování citlivých a choulostivých informací, klasifikace Cháмова chování je jasná.

Opilý a obnažený Noe setrvává ve svém zostuzení. A Chám jej nyní pobaveně pozoruje. Podstatné ovšem je, že Chám se jde pochlubit svým bratřím. Promyšleně využívá situace. Vyhláší veřejně ztrátu otcovy důstojnosti jako závažný právní akt diskreditace, který zbavuje otce vedoucí úlohy v rodině. "Vždyť se na něj podívejte! Tento člověk že by měl být autoritou?! Tento člověk že by měl o něčem rozhodovat?!" Zdá se, že Chám má nyní otce pevně ve své moci. Minimálně na něj něco ví a hodlá to použít. Chám je zkrátka pěkná potvora, usurpuje si otcovo místo. Má to ekonomické a další důsledky. Se ztrátou vedoucí pozice by Noe např. neměl rozhodovat o dělbě majetku, dědictví atd. Zdánilivě zábavná opilecká historka se tu mění v drama antických rozměrů.

Jsou tu dvě varování: Jednak před Chámovským přístupem zneužívajícím slabiny druhých a hledajícím vlastní prospěch na jejich úkor. Ale také tu zaznívá docela obyčejné varování před opilstvím, začínajícím ztrátou důstojnosti a autority a končícím nevraživostí, rodinným rozkolem a třeba i hádkami o majetek.

Ale nejen parenesi a moralismus najdeme v dnešním textu. Možná je to docela obyčejně modelový případ vystihující hořkou bilanci lidských životů. Příběh o tom, že člověk se může cítit nedoceněn a žít s pocitem, že by si od společnosti, šéfů či Boha zasloužil víc. Jenže skutečné nedocenění, ponížení či odložení přichází až s vlastními blízkými, vlastními dětmi. Protože právě jim je třeba být autoritou, vzorem. Protože právě jim je třeba vlastním příkladem, svým životem, mnoho předat. Vyrost pro ně. A to je dřina. A nikdy nekončící úkol. A Noe v tomto selhal. Přes dobrý start skončil v sebelítosti se sklenkou v ruce před vlastními dětmi. Možná se na něm něco podepsalo, ale on se především podepsal na svých dětech. A takový příběh nemá happyend. Nebo má?

Zdá se, že bible tu opět tvrdě „obnažuje“ člověka, tentokrát je na pranýři výchova i rodinné vztahy. Noe opilý, Chám chamtivý. Bůh zklamaný. Ale pozor! Jsou tu ještě další dva bratři. Tady se náš příběh láme. Bratři nevyužijí otcova klopýtnutí, nevyužijí situace. Nezačnou si nárokovat své díly majetku a svá práva. Nezačnou se hádat, kdo bude nyní hlavou rodiny. Šém a Jefet vzali plášť a šli zakrýt svého otce. V hebrejštině sloveso *přikrývat*, *zakrývat*, znamená zároveň

smířit, usmířit. Cesta Šéma a Jefeta je tak cestou smíření. Důležité je, že jdou pozpátku, vlastně jdou jakoby z přítomnosti do minulosti, jako se při smíření a odpuštění musí jít do minulosti, k vině a nápravě toho, co se stalo. Smíření zkrátka není mávnutím rukou se slovy: „Už o tom nemluvm, nevracejme se k tomu, od teď dobrý“. Ke smíření se jde zpět, ke smíření se vrací. Šém a Jefet se vracejí. Jejich cesta není ale cestou schovávavosti či přitakání opilství. Nelakují věci narůžovo. Zároveň se ale ani nevyžívají v chybě druhého. Všimněme si, vrací se k problému, jdou zpět, ale tak, aby se na svého otce neřvali. Návrat k bolestivému, znejistujícím, zahanbujícím - cesta ke smíření je tu ukázána jako cesta vyžadující opatrnost, cit a jemné našlapování. Cesta ke smíření nestojí na iluzi, že bolestivé, zraňující a zahanbující se nestalo. Ba vrací se k němu. Ale ani z tohoto bodu neučiní střed svého pohledu, nepase se na něm, nezaobírá se s obsesivní mánií tím, co má být přikryto, smířeno. Cesta ke smíření, cesta obou bratří, je cestou odpuštění. Šém a Jefet odpustili svému otci. Vrátili se k němu, k jeho zlé chvíli, nezlehčovali situaci, ani ji však nezneužili. Zakryli otce pláštěm, nechtěli se pást na jeho bezbrannost, doslova *přikryli* to, co se stalo.

Zajímavé je, že stejně jako má být přikryta Noeho nahota, usmířena minulost, stejná činnost je důležitým výrobním postupem při stavbě archy. Také archa měla být dle Hospodinových pokynů „*přikryta*“, *přikryta smolou, vysmolena, usmířena*, chce-li. Usmíření je tu prostředkem k novému začátku, cestou vpřed, ba záchranou. Noem budovaná archa je vlastně takovým pláštěm, kterým Hospodin zakrývá odhalenou slabost člověka. Je smířením, které nabízí nový restart vztahu, nový začátek. V tomto přirovnání se ale zakrývaný člověk odkopal, zakrytí odmítl, archu zesměšnil, vlastní vinu a tedy i smíření nepřijal. Noe byl na lodi sám. Jakoby se tak celým Noeho příběhem i závěrečným Noeho selháním dokumentovalo, jak obtížná je cesta smíření, kolik úskalí z jedné i druhé strany obnáší.

Nejinak je tomu ve chvílích po smíření. V závěrečné scéně Noeho proklínání můžeme jistě spatřovat vylévání vzteku vystřízlivělého otce vůči vychytralému synáčkovi. A možná nám přijde, že zrovna Noe by měl být také pěkně pokorný, vždyť má sám máslo na hlavě. Jenže když si všimneme, co Noe říká, dojde nám, že nemluví ani tak on, jako jeho ústy Bůh. Protože právě Hospodin, a nikoli kocovinou dezorientovaný Noe, právě Hospodin velmi dobře ví, co se tady stalo a o co tady šlo. Noeho ústy Hospodin nejprve odsoudí chování, které využívá slabosti druhých. Prokletí Cháma se zdá tvrdým trestem za pouhé posmívání otci, je však adekvátním trestem za zneužití bezbranného. To nejdůležitější na závěr je však Noem vyslovené požehnání. „*Požehnán buď Hospodin, Bůh Šémův. A kéž Bůh Jefetovi dopřeje bydlet ve stanech Šémových.*“ Hospodin se tak přihlásil k Šémovi a Jefetovi. Hospodin je Bůh Šémův a Jefetův, nikoli Chámův.

Hospodin je Bohem těch, kdo odpouštějí. Představuje se nám jako Bůh odpouštějící, sestupující, přicházející. Ani Noe, ani my sami se zpět do ráje sami nevrátíme. Ani s pomocí alkoholu, ani s pomocí vědeckých a technologických úspěchů. Nemá ovšem smysl hořekovat a užírat se sebestostí. Bůh za námi z ráje přichází. V Kristu nám nabízí pomocnou ruku, bere na sebe naše viny, zakrývá je vlastním tělem a vede nás k sobě, tam, kam bychom se sami nikdy nedostali.